

På leting etter arbeidsmoral

Under kommunismen trengte ingen å arbeide. Ideologien hyllet arbeideren. Nå har østeuropeerne fått den friheten de drømte om, men klager over at de aldri mer har fritid. Tsjekkoslovakerne var før krigen

et av verdens mest produktive folk. En mer enn 100-årig industritradisjon knyttet tsjekkere og slovakere nærmere til maskinene enn de fleste andre europeiske folkeslag.

HA: BÅRD AMUNDSEN, NTB

Men nesten 50 år under et system som premierte lydighet, og bevisst ignorerte hardt arbeid og kreativitet forandret grundig den tsjekkoslovakiske arbeidsmoralen. «Vi later som vi arbeider, mens de later som de betaler oss», ble istedet tonen. Det hele utviklet seg til et system hvor alle hadde en jobb å gå til, men hvor svært få virkelig jobbet. Alle som har stått i en polsk butikk eller ventet på en tsjekkisk kelner kjenner fenomenet.

Energi og initiativ ble istedet brukt på alle former for triksing og fiksing. Bekjentskaper og små buttehandler i arbeidstida skaffet folk materielle fordeler eller dagliglivets nødvendigheter. De dristigste kunne bruke arbeidslivets store tilbud av fritid til hemmelig opposisjonsarbeide.

Nå er alt brått snudd på hodet nok en gang. Arbeidsmoral er igjen blitt et krav. Praha-avisen Prognosis forteller at dersom du i disse dager spør en venn på gata i Praha «Hvordan har du det?», vil svaret først være «Alt er så vanskelig!», deretter en strøm av generelle beklagelser, og som avslutning «Jeg har det så fryktelig travelt, forstår du.»

Flere Øst-Europa-kjennere har framholdt at det å endre folks arbeidsmoral vil bli den største utfordringen de nye ikke-kommunistiske lederne står overfor. Å gå på jobb for virkelig å arbeide vil bli den mest dyptgripende sosiale endring som vil måtte komme til å skje i de tidligere østblokklandene.

Det tragiske faktum at arbeidsløsheten stiger med rekordfart, at trusselen om å havne blant de 900.000 tsjekkoslovakerne som trolig vil være uten jobb ved årets slutt, er kanskje den sterkeste hjulet i endringsprosessen.

KJØTT? KJØTT!

Horden av vestlige forretningsfolk som strømmer til Praha, Warszawa og Budapest for å investere — og profitte, fører prosessen framover.

Den nye tidens drivkrefter til tross: Fortsatt vil en besøkende fra Vesten en god stund framover stille seg spørsmål som:

Hvorfor tar alt så lang tid? Svaret, forklarer Praha-avisen Prognosis, er ganske enkelt tsjekkoslovakernes rolige innstilling at dersom noe er så veldig viktig å få gjort, så er det også vel verdt å vente på en dag eller tre.

Hvordan kan denne mannen hevde at han har det så travelt, og likevel sette seg ned skravle med meg i to timer? Å framheve sin egen viktige rolle var viktig før de østeuropeiske revolusjonene, men er ikke blitt mindre vik-

OMVELTNING: «Det vil bli verre, før det blir bedre», er den magre trøsten tsjekkoslovakere og andre østeuropeere får høre av sine nye ledere. I dag er de ikke bare fattigere, men må også arbeide hardere enn før revolusjonene to år tilbake. Dette bildet er fra Praha. Foto: ODDVAR HEMSØE

tig nå. Forskjellen er at tsjekkoslovakere i dag virkelig føler at de har en mengde arbeidsoppgaver foran seg. Ting som har vært ugjort alt for lenge. Men siden så mange ting er så viktige å få unna, overvelder arbeidstakeren til de grader av oppgaven at han mer enn gjerne setter seg ned og tar en solid pust i bakken.

Hva betød egentlig svaret han ga meg? Som østeuropeere flest har også tsjekkoslovakiske arbeidstakere lært seg den verbale omgælsens kunst. Gjennom tomt utenomsnakk unngikk den kommunistiske arbeideren å forplikte seg til å gjøre noe som helst.

Spør ham for eksempel: «Når vil denne jobben være ferdig?» Svar: «Man jobber med saken». Spør: «Når vil denne saken være ferdigbehandlet?» Svar: «Saken er under behandling». Spør: «Hva slags kjøtt er dette?» Svar: «Kjøtt».

En slavisk-talende amerikansk forretningsmann forteller til Prognosis at han bevisst forsøker å unngå å bruke sine språkkunnskaper i forpliktende forretningsamtaler med østeuropeere. Slaviske språk har under kommun-

ismen utviklet en rekke former som tillater omfattende vaghet og typiske ikke-svar, mener han.

HESTEKUREN

Ved utgangen av 1991 skal bare 20 prosent av tsjekkoslovakiske bedrifter fortsatt være på statens hender, ifølge regjeringens planer. Alt annet selges unna til nye utenlandske eller tsjekkoslovakiske eiere.

Den markedsøkonomiske hestekuren krever sine ofre. Ved siste årsskifte hadde reallønna for gjennomsnitts tsjekkoslovakere gått tilbake med 20 prosent. En meningsmåling fra noen uker tilbake viser at nærmere 90 prosent av tsjekkoslovakerne er misfornøyde med sin egen levestandard og økonomiske situasjon. De samme målingene viser at tilfitten til de demokratisk valgte myndighetene stadig har gått nedover etter fløyelsrevolusjonen høsten 1989.

«Det vil nok bli enda noe verre før det blir bedre», er markedsliberalernes magre trøst til tsjekkoslovakere og andre østeuropeere.

KNEKKET: 50 års kommuniststyret knekket tsjekkernes arbeidsmoral. NTB-foto: ARKIV